

nunda ayrı bir bölümde tanıtılmıştır. Eser, isim zincirindeki ilk iki isme göre alfabetik olarak düzenlenmekle birlikte bazan bu tertibe uyulmamış, ayrıca kitabın başında biyografisi verilen Ahmed b. Hanbel'den sonra Ahmed adlı diğer âlimler zikredilmiştir. İbn Ebû Ya'lâ ve İbn Receb'in tabakatlarının telhis ve tekmlisi mahiyetindeki *el-Makşadü'l-erşed*'in başlıca kaynakları arasında Alemüddin el-Birzâ'î, Zehebî, İbn Hacer, Takıyyüddin İbn Kâdî Şühbe ve İbn Habîb el-Halebî gibi âlimlerin çeşitli kitapları yer almaktadır. Eseri Uleymî *el-Menhecü'l-aḥmed*, Nuaymî *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, İbn Tolun *ed-Dimaşkî el-Kalâ'idü'l-cevheriyye*, İbnü'l-İmâd *Şezerâtü'z-zeheb*, İbn Humeyd *es-Sühübü'l-vâbile*'de kaynak olarak kullanmışlardır. 3. *el-İstî'âze billâh mine's-şeyṭânî'r-racim ve beyânü ves-vesetihî ve ḥudâihî ve keşî umûrihî* (Kahire 1311). Eser *Meşâibü'l-insân min mekâyidi's-şeyṭân* adıyla da yayımlanmıştır (nşr. Abdullah es-Sıddîk, Kahire 1955; Kahire, ts. [Mektebetü'l-Hancî]; Beyrut 1404/1984; Kahire 1990). Müellifin kaynaklarda ayrıca *Mirkâtü'l-vüṣûl ilâ 'ilmi'l-uṣûl* adlı bir eseri zikredilmektedir. Bazı kaynaklarda İbn Müfliḥ'e nisbet edilen *el-Âdâbü's-şer'iyye li-mesâ'ili'r-ra'iyye* (*Hediyyetü'l-ârifin*, I, 21; *İzâhu'l-meknûn*, I, 3) ve *Kitâbü'l-Fürû'* adlı eserler büyük dedesi Şemseddin İbn Müfliḥ'e aittir.

BİBLİYOGRAFYA :

Burhâneddin İbn Müfliḥ, *el-Makşadü'l-erşed* (nşr. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymin), Riyad 1410/1990, III, 166-167; ayrıca bk. neşreden giriş, I, 9-53; a.mlf., *el-Mübdî' fî şerhi'l-Muknî'* (nşr. M. Züheyr eş-Şâvîş), Beyrut 1399/1979, neşreden giriş, I, 6-7; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, I, 152-153; Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Hımsî el-Ensârî, *Ḥavâdisü'z-zamân ve vefeyâtü's-şüyüh ve'l-akrân*, Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 1438, vr. 73^b, 76^b; Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, II, 59-61; İbn Tolun, *el-Kalâ'idü'l-cevheriyye fî târihi's-Şâlihiyye* (nşr. M. Ahmed Dehmân), Dimaşk 1401/1980, s. 161-163; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1097; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 338-339; İbn Humeyd, *es-Sühübü'l-vâbile 'alâ darâ'ihî'l-Ḥanâbile* (nşr. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymin), Beyrut 1416/1996, s. 60-63; *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 21; Serkis, *Mu'cem*, II, 1774-1775; *İzâhu'l-meknûn*, I, 3; II, 548-549; Tönekî, *Mu'cemü'l-muşânnifin* (nşr. Sıddîk Kemâl el-Mekkî), Beyrut 1344/1925, s. 373-374; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'errihî-ne'd-Dimaşkıyyin*, Beyrut 1398/1978, s. 258; Abdülkâdir Bedrân, *Münâdemetü'l-aṭlâl ve müsâmeretü'l-hayâl*, Dimaşk 1406/1986, s. 232-233; Muhammed Hâdî Müezzîn-i Câmî, "İbn Müfliḥ", *DMBİ*, IV, 655.

KASIM KIRBIYIK

İBN MÜFLİH, Şemseddin

(شمس الدين ابن مفلح)

Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed
b. Müfliḥ b. Muhammed
el-Makdisî er-Râmînî
(ö. 763/1362)

Hanbelî fakihî ve muhaddis.

Hanbelî fıkhnın gelişmesinde önemli katkıları olan, birçok âlim ve kadı yetiştiren İbn Müfliḥ ailesinin bilinen ilk simasıdır. Aile, aslen Filistin'de Nablus'a bağlı Vâdişşâir'in köylerinden Râmînî olup önce Beytûlmakdis'e (Kudüs), daha sonra Dimaşk'a göç etmiş, Şemseddin İbn Müfliḥ de muhtemelen Beytûlmakdis'te dünyaya gelmiştir. Doğumu için 706 ile 716 (1306-1316) arasında çeşitli tarihler zikredilmektedir. Elli yaşlarında öldüğü kaydedildiğine göre 712 (1312) veya 713 yılında doğduğuna dair rivayetlerin daha kuvvetli olduğu söylenebilir.

Şemseddin İbn Müfliḥ İsâ el-Muta'im'den hadis; İbn Müsellem'den fıkıh ve nahiv; Kadı Burhâneddin ez-Zür'i'den usul; Kâdıkudât Cemâleddin el-Merdâvî'den fıkıh; Haccâr, Mizzî ve Zehebî'den hadis, ricâl ve tarih; İbnü'l-Füveyre'den Arap dili ve edebiyatı okudu. Ancak onun fikirlerinin oluşmasında hocası Takıyyüddin İbn Teymiyye'nin büyük etkisi olmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra kendini öğretim ve telif çalışmalarına veren İbn Müfliḥ yerleştiği Dimaşk'ta Sâhibiyye, Şeyh Ebû Ömer, Selâmiyye, Sadriyye ve Dârü'l-hadîsî'l-âlime gibi medreselerde ders verdi. Bir süre kayınpederi Cemâleddin el-Merdâvî'ye nâiblik yaptı. 2 Receb 763 (27 Nisan 1362) tarihinde Dimaşk'ta vefat etti ve Kâsiyûn tepesindeki mezarlıkta Hanbelî fakihlerinden Muvaffakuddin İbn Kudâme'nin kabri yakınına defnedildi.

Geniş ilmi ve ahlâkî meziyetleriyle dik-kati çeken İbn Müfliḥ hakkında İbn Teymiyye, "Sen Müfliḥ'in oğlu (İbn Müfliḥ) değil bizzat müfliḥsin (kurtarıcı)" demiş, İbn Teymiyye'nin öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye de, "Gökkubbenin altında İmam Ahmed'in mezhebini İbn Müfliḥ'ten daha iyi bilen bir kişi yoktur" diyerek mezhebin görüşleriyle İbn Teymiyye'nin fikirlerini öğrenmek için zaman zaman ona başvurmuştur. Hocası Zehebî onun ricâl hakkında bilgi sahibi olduğunu, İbn Kesîr de özellikle fûrû konularında ve Ahmed b. Hanbel'in mezhebini nakletme hususunda derin bilgisi bulunduğunu söylemiştir. İbn Teymiyye'nin katı muhaliflerinden

olan Takıyyüddin es-Sübkî bile onu övmektedir (*el-Mu'cemü'l-muḥtaş*, s. 266; *el-Bidâye*, XIV, 294; Burhâneddin İbn Müfliḥ, II, 519).

İbn Müfliḥ'in dört oğlu da Hanbelî mezhebinin önde gelen simalarından olup bunlar Zeynüddin Abdurrahman, Burhâneddin ve Takıyyüddin lakaplarıyla anılan Dimaşk Hanbelî Kadısı Ebû İshak İbrâhim, Şehâbeddin Ahmed ve Şerefeddin Abdullah'tır. İbn Müfliḥ'in torunları arasından da pek çok âlim yetişmiştir. Gazze'deki ilk Hanbelî kadısı Nizâmeddin Ebû Hafs Ömer b. İbrâhim, Ekmeleddin Muhammed b. Abdullah, *el-Makşadü'l-erşed*'in müellifi Burhâneddin İbrâhim b. Muhammed b. Abdullah ve Dimaşk Kadısı Şerefeddin Abdullah b. Ömer b. İbrâhim bunlardan bazılarıdır.

Eserleri. 1. *Kitâbü'l-Fürû'*. Hanbelî mezhebinin orta hacimdeki temel fûrû metinlerinden biridir. Kolay okunup ezberlenebilmesi için çok defa görüşler belirtilmekle yetinilmiş, delillere yer verilmiştir. Müellif konuları genellikle mezhepte tercih edilen görüşe öncelik vererek ele almış, bu arada diğer üç fıkıh mezhebinin görüşlerine de yer vermiştir. Eserin çeşitli neşirleri vardır (I-III, Kahire 1339/1921; nşr. Abdülâtîf Muhammed es-Sübkî, I-VI, Kahire 1341/1922; nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc, I-VI, Beyrut 1415/1985). *Kitâbü'l-Fürû'* üzerine Alâeddin Ebû'l-Hasan Ali b. Süleyman el-Merdâvî *Taḥfihü'l-Fürû'* (nşr. Ali b. Abdullah Âl-i Sâni, Katar 1379/1960; nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc, I-VI, Kahire 1388/1967, *Kitâbü'l-Fürû'* ile birlikte; Beyrut 1405/1985), Yûsuf el-Merdâvî *Nihâyetü'l-ḥukmi'l-meşrû' fî taḥfihî'l-Fürû'* ve Ahmed b. Ebû Bekir b. Muhammed b. İmâd el-Hamevî *el-Makşadü'l-mün-ciḥ li-Fürû'* İbn Müfliḥ adıyla birer şerh, İbn Nasrullah ve Ebû Bekir İbn Kundûs de birer hâşiye kaleme almışlardır. 2. *el-Âdâbü's-şer'iyye* (I-III, Kahire 1348/1929, 1987; Riyad 1391/1971, 1397/1977; I-III, nşr. Şuayb el-Arnaût – Ömer el-Kayyâm, Beyrut 1416/1996). İslâm ahlâkına dair olan eser Haccâvî tarafından *Şerhu Manzûmeti'l-âdâb li'bni Müfliḥ* adıyla manzum hale getirilmiştir. 3. *en-Nûket ve'l-fevâ'idü's-seniyye 'alâ müşkilî'l-Muḥarrer li-Mecdiddîn İbn Teymiyye* İbn Teymiyye'nin *el-Muḥarrer fi'l-fıkḥ 'alâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* adlı kitabının şerhidir (I-II, Kahire 1369/1950; Riyad 1984). 4. *Uṣûlü'l-fıkḥ*. Cemâleddin İbnü'l-Hâcib'in *Muḥtaşarü'l-müntehâ'sı* derecesinde bir kitap olduğu, diğer pek çok Hanbelî usul

kitabında bulunmayan meseleleri ihtiva ettiği söylenen eser, Fehd b. Muhammed es-Sedhân tarafından bir kısmı yüksek lisans, bir kısmı da doktora tezi olarak iki cilt halinde neşre hazırlanmıştır (1401, 1404, Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Sü-ûd). Kaynaklarda İbn Müflih'in ayrıca *Şerhu'l-Mukni'*, *Hâşiye 'ale'l-Mukni'*, *Hâşiye 'ale'l-Müntekâ* adlı eserleri olduğu belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şemseddin İbn Müflih, *Kitâbü'l-Fürû'* (nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc), Beyrut 1405/1985, nesredenin girişi, I, 1-11; Zehebî, *el-Mu'cemü'l-muhtaş bi'l-muḥaddişin* (nşr. M. Habîb el-Hîle), Taif 1408/1988, s. 265-266; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIV, 294, 308; İbn Râfî', *el-Vefeyât* (nşr. Sâlih Mehdi Abbas – Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrut 1402/1982, II, 252-253; İbnü'l-İrâkî, *ez-Zeyl 'ale'l-İber* (nşr. Sâlih Mehdi Abbas), Beyrut 1409/1989, I, 99; İbn Hacer, *ed-Dürrü'l-kâmine*, IV, 261-262; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, XI, 16; Burhâneddin İbn Müflih, *el-Makşadü'l-erşed* (nşr. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymin), Riyad 1410/1990, I, 9-18; II, 517-520; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, II, 43-44, 84-85; Ebü'l-Yümn el-Ueymî, *el-Menhecû'l-aḥmed* (nşr. Abdülkâdir el-Arnaûṭ – Hasan İsmâil Merve), Beyrut 1997, V, 118-120; İbn Tolun, *el-Kalâ'idü'l-cevheriyye fi târihi's-Sâlihiyye* (nşr. M. Ahmed Dehmân), Dimaşk 1401/1980, I, 243-244; Abdullah b. Ali es-Sübeytî, *ed-Dürrü'l-müneḥḥad fi esmâ'i kütübi mezhebi'l-İmâm Ahmed* (nşr. Ömer b. Garâme el-Amrî), Beyrut 1416/1996, s. 229-232; *Keşfü'z-zunûn*, I, 42; II, 1256; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 199-200; Muhammed eş-Şattî, *Muhtaşaru Tabakâti'l-Hanâbile* (nşr. Fevâz Ahmed ez-Zemerlî), Beyrut 1406/1986, s. 70; Abdülkâdir Bedrân, *el-Medḥal ilâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Beyrut 1405/1985, s. 437-438; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 129; İzzâhu'l-meknûn, II, 678; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, V, 125-126; G. Makdisi, "İbn Müflih", *EP* (İng.), III, 882-883; Muhammed Hâdî Müezzîn-i Câmî, "İbn Müflih", *DMBİ*, IV, 654-656; Ferhat Koca, "Hanbelî Mezhebi", *DİA*, XV, 541.

FERHAT KOCA

İBN MÜHENNÂ

(ابن مهنا)

Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Ahmed
b. Muhammed b. Hasen el-Hillî
(ö. 682/1283)

Kendi adıyla da anılan
sözlüğüyle tanınmış
İraklı dil âlimi ve tarihçi.

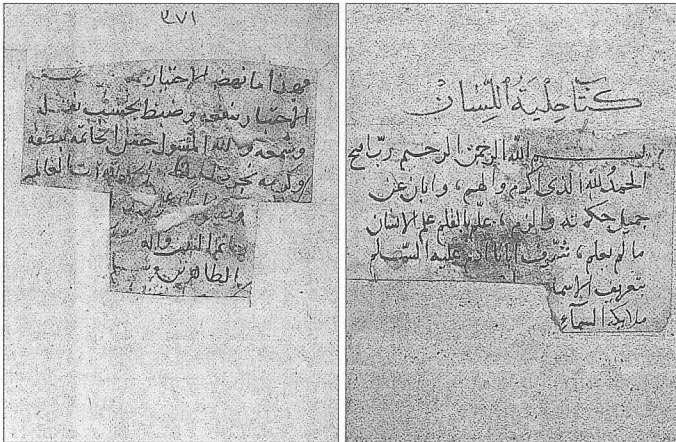
Nisbesinden Bağdat ile Kûfe arasındaki Hille şehrinde doğup büyüdüğü anlaşılan İbn Mühennâ'nın ailesi ve öğrenim durumu hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Hayatına dair bilinenler, çağdaşı ve muhtemelen talebesi olan Iraklı tarihçi İbnü'l-Fuvatî'nin (ö. 723/1323) verdiği sınırlı bilgilerden ibarettir. İbn Mühennâ'nın kitaplarından geniş ölçüde nakillerde bulunan İbnü'l-Fuvatî ondan büyük bir saygıyla söz eder (*Telhîşu Mecma'i'l-âdâb*, IV/1, s. 100, 256).

İbn Mühennâ Abbâsî Devleti'nin Moğollar tarafından yıkılışına şahit oldu (1258). Muhtemelen Bağdat'ta ve İlhanlı Devleti'nin merkezi Merâğa'daki Dârü'l-ilm ve'l-hikme ve'r-rasâd'da resmî görevlerde bulundu. Zehebî, İbnü'l-Fuvatî'ye dayanarak Mühennâ'nın 682 yılı Safer ayında (Mayıs 1283) Bağdat'ta öldüğünü kaydeder (*Târihu'l-İslâm*, XI, vr. 107^a). İbnü'l-Fuvatî'nin eserinden onun İzzeddin Hüseyin adında fakih, edip ve şair bir kardeşi olduğu, Dimaşk'ta yaşadığı ve 675'te (1276) vefat ettiği anlaşılmaktadır (*Telhîşu Mecma'i'l-âdâb*, IV/1, s. 141-142).

İbn Mühennâ dil, tarih ve ensâb ilimlerinde geniş bilgi sahibiydi. Safedî İbn Mühennâ'yı devri için önemli bir pâyeye olan "tercümânü'z-zamân" unvanıyla zikreder

(*el-Vâfi*, I, 50). Tâceddin b. Muhammed el-Hüseynî onun *el-Müşeccer fi'l-ensâb* adlı eserini gördüğünü, bu eserde pek çok hata bulduğunu, şiir söylediğini fakat iyi bir şair sayılamayacağını belirtir (*Gâyetü'l-lḥtişâr*, s. 90).

XIII. yüzyıl ortalarında bütün İlhanlı sahasında olduğu gibi Irak'ta da Farsça, Türkçe ve Moğolca önem kazanarak yaygın şekilde kullanılmıştır. İbn Mühennâ, *Hilyetü'l-insân ve ḥalbetü'l-lisân* adlı sözlüğünü bu ortamda kaleme almıştır. Eserin XIII. yüzyılın ikinci yarısında Merâğa veya Bağdat'ta yazıldığı tahmin edilmektedir. İlhanlı Devleti'nin resmî dili Türkçe olmakla beraber kültür, idare, ticaret ve toplum hayatında Arapça, Farsça ve Moğolca'nın da kullanıldığını dikkate alan İbn Mühennâ eseri bu üç dilin belli başlı özelliklerini esas alarak Arapça yazmış, böylece devrinde bir ihtiyaca cevap verdiği gibi Farsça, Türkçe ve Moğolca'nın önemli kaynaklarından sayılan bir eser ortaya koymuştur. Bir mukaddime ile üç kısımdan meydana gelen sözlüğün İstanbul nüshasına göre (Arkeoloji Müzesi Ktp., nr. 1202) 5-111. sayfaları Farsça'ya, 113-310 arası Türkçe'ye, 311-371. sayfaları Moğolca'ya ayrılmıştır. Eserin Farsça'ya ayrılan kısmı, genel dil bilgisi kurallarının anlatıldığı bir giriş ve yirmi sekiz bölümden meydana gelir. Birinci bölümde Allah'ın otuz üç ismiyle on üç terime Farsça karşılıklar gösterilmiştir. İkinci bölümde fiil çekimleri verilmiş, diğer bölümlerde ise çeşitli alanlardaki 1291 Arapça kelimelerin Farsça karşılıkları kaydedilmiştir. Sözlüğün Türkçe kısmı "nevi" adıyla iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde ses, şekil ve kısa etimoloji bilgilerine yer verilmiş, ardından yapım ve çekim ekleriyle isim tamlaması, zarflar ve edatlar işlenmiş, daha sonra fiil kip ve çekimleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Allah'ın isimleriyle çeşitli ad grupları yirmi dört alt bölümde ele alınmıştır. 1563 ismin sıralandığı bu bölümün dizinini hazırlayan Abdullah Battal Taymas'a göre buradaki toplam kelime sayısı 2191'dir. Eserin Moğolca kısmında fiil ve zamir konusundaki bazı kısa bilgiler dışında dille ilgili herhangi bir açıklama yapılmamış, sadece çeşitli gruplara ait isim, fiil ve edatlar yirmi beş bölüm halinde sıralanmıştır. Bu kısımda 928 Moğolca kelimenin yer aldığı Nicholas N. Poppe neşrinde görülmektedir.

İbn Mühennâ'nın
*Hilyetü'l-insân
ve ḥalbetü'l-lisân*
adlı eserinin
ilk ve son
sayfaları
(Arkeoloji
Müzesi Ktp.,
nr. 1202)